

RATZKY RITA

ISMERETLEN KÖLCSEY-DOKUMENTUMOK A KOLOZSVÁRI ÁLLAMI LEVÉLTÁRBAN¹

1996 decemberében az MTA Irodalomtudományi Intézete jóvoltából egy hetet Kolozsvárott tartózkodhattam. Utazásom célja az egykori Szatmár megyei levéltári anyag kutatása volt Kölcsey Ferenc megyei beszédeinek, országgyűlési tevékenységének szempontjából. Az iratanyagról előzetesen – Kosáry Domokos adatai alapján – a következőket lehetett tudni. Szatmár megye levéltára korábban Nagyváradban volt, a két világháború közötti időszakban azonban Szatmárnémetibe telepítették. 1944-ben egy része Zajtára, majd 1950-ben, Szabolcs és Szatmár megye egyesítése után Nyíregyházára került, más része megsemmisült, illetve egy jelentős hányadát a Kolozsvári Állami Levéltár őrzi.² Kölcsey múlt századi életrajzírói közül Jancsó Benedek már kutatott Szatmár megye levéltárában.³ Barta István, aki *Kölcsey politikai pályakezdetek* címmel írt máig jelentős értékű tanulmányt, forrásként használta Szatmár megye közgyűlésének Nyíregyházán található jegyzőkönyveit.⁴ Dolgozott a Szabolcs-Szatmár Megyei Levéltárban a jegyzőkönyvekkel Taxner-Tóth Ernő is a *Kölcsey és a magyar világ* című könyvéhez.⁵ Takács Péter *Kölcsey táblabíróságai* című írásának utolsó megjegyzése: „A tanulmány forrásanyaga a Szatmár vármegye nemesi közgyűlésének jegyzőkönyvében rögzített 1836-os és 1837-es, valamint 1838-as bejegyzések között elszórtan található. A jegyzőkönyvi bejegyzések iratháttérét nem használhattam, mert azok ma a romániai levéltárak valamelyikében lappanganak, jelenleg hozzáférhetetlenül.”⁶ Takács Péter feltevése helyes volt. Az anyag Kolozsvárott van, de már nem lappang, sőt kutatható. A Fond 21 tartalmazza a Comitatul Satu Mare anyagát.

Kölcsey megyei és országgyűlési szereplése szempontjából az 1828–1838 közötti évek érdekeseek. Megvannak az iktatókönyvek; az első minket érdeklő három évben még latinul vezették őket, később már magyarul: Elenchus Nominalis Alphabeticus Actorum Publico-Politicorum Anni 1828, 1829, 1830; Betűrendes Lajstroma az 1831k évi Kormányzati Köztárgyaknak; és így tovább.

Ezen könyvekben az alábbi Kölcsey Ferencet érintő bejegyzéseket találtam. 1829-ből: „Numerus Prothocol. 949. Fasciculus 103. Actorum Numerus 64. Meritum Actorum”, számos név között: „Franciscus Költsei... in Tabulae Juditariae Assessores denominantur,

1 Ez a cikk Kölcsey Ferenc minden munkáinak az OTKA támogatásával készülő kritikai kiadása országgyűlési és megyei beszédeket tartalmazó kötetének munkája során jött létre.

2 Lásd KOSÁRY Domokos, *Bevezetés Magyarország történetének forrásaiiba és irodalmába*, I, Bp., 1970, 369–370.

3 JANCSÓ Benedek, *Kölcsey Ferenc élete és művei*, Bp., 1885.

4 *Századok*, 1959, 252–302.

5 Bp., 1992.

6 CSORBA Sándor, TAKÁCS Péter, *Kölcsey és Szatmár megye*, Nyíregyháza, 1988 (Szabolcsi Téka, 6), 90.

et adjurantur.” Azaz többekkel együtt ülnökké jelölték és választották meg. Sajnos a jelölt 64-es akta nincs meg.

1830-ból: „Numerus Prothocol. 2141. Fasc. 104. Act. 129. Meritum Actorum: In merito querelae Josephi Székely contra Franciscum Költsey, et consanguineos ejus promotae Relatio Judlium exhibetur.” Azaz Székely József beadványa Kölcsey Ferenc (és testvérei) ellen. Ennek a panasznak az aktaanyaga megvan. Ebben található többek között Székely József levele a Tekintetes Rendekhez, Kölcsey Ferenc kézírásában Domahidy Gedeon aljegyző által hitelesített nyugtatóványpárok, amelyek bizonyítják, hogy a panasz alaptalan, és egy Kölcsey által írt és aláírt, levél formájú kinyilatkoztatás, amelynek szövegét itt közlöm.

Az akta címzése Kölcsey kézírásával a hátoldalon: Tekintetes Nztés, Vzlő Kis-Dobronyi Í'saak Lajos Urhoz, Tettes Szathmár Vgye Főszolgabírájához intézett kinyilatkoztatás.

A szöveg:

Tekintetes Fő Szolgabíró Ur

A' Tekintetes Ns. Vármegeye' f. e. Majus 3dikán tartott közgyűléséből a' Székely József folyamodására kiadott kegyes végzés' következésében Fő Szolgabíró Ur által megkérdezettvén; szerencsés vagyok feleletemet a' következő rövid sorokban előadni.

Hogy sem Én, sem Testvéreim Székely Józsefnek legkevesebbel is adósok nem maradunk, azt Sánta György Urnak, mint a' Székely József Plenipotentiariusának hiteles párban ide rekesztett, két rendbeli, igen világos értelmű nyugtatóványai kétségen kívül valóvá teszik. Annálfogva sem a' közizagsággal, sem saját magam eránt tartozó kötelességemmel nem látom megegyezőnek, hogy Székely Józsefnek fundamentom nélkül való, sőt a' hazai törvények szerént calumniosus keresetére nézve, valamely választott bíróság alá önkényt adjam magamat. Annyival inkább, minthogy ezen igazságtalan kereset a' Néhai Kölcsey Ádám Testvérem és Székely József közt kötött Compromissumból veszi eredetét; s az egyik Compromittens Fél már meghalván, nem lehet, hogy annak Özvegye és Árvája az általok nem kötött Compromissum' következésében valamely teher viselésére szoríttassanak.

Könyörgök Főszolgabíró Urnak, méltóztassék ezen rövid, de igazságos kinyilatkoztatásomat a' Tettes Vármegeye elébe terjeszteni. Kegyességébe ajánlott telyes tisztelettel maradok, Csekén, August. 15d. 1830.

Tekintetes Fő Szolgabíró Urnak

alázatos szolgálója:

Kölcsey Ferencz

Cointeressatusaim nevében is.

Kölcseynek még 1833-ban, országgyűlési követ korában sem lehetett nyugta a Székely József-ügy miatt. Székely ugyanis perre vitte a dolgot. Lássuk Kölcsey Kende Zsigmondhoz írott 1833. március 27-i levelének erre vonatkozó sorait: „A Székely dolgában adott királyi resolútiót vettem. De nem írod: van-e ott annak az embernek ügyviselője, s mit akarnak, vagy inkább akarnak-e valamit? Soha igazságtalanabb baj ember nyakára nem háramlott. Két erős quietantiám van, hogy kifizettem; s mégis *Isaak Lajosék* ítéletet hoztak ellenünk.

De hiszen az ég el nem hagyja híveit; s annak jeléül kezeidre bízám az ügyet.”⁷ Feltehetőleg a per életben tartásával a megyeieknek a követ úr lejáratása volt a célja.

1831-ből: az immár magyar nyelvű 1831-es iktatókönyvben az 1623-as bejegyzés alatt megtaláljuk a Kölcsey Ferenc kinevezésére utasítást adó irat nyomát: „A Főispányi Helytartó megkéretik Kölcsey Ferencz Iső Aljegyzőnek Tiszteletbeli Fő Jegyzővé leendő kinevezésére.”

A szatmári (most kolozsvári) Kölcsey-iratanyag legjelentősebb része a költő-politikus megyei aljegyző és főjegyző korában készített levélfogalmazványok.⁸ Ezekkel évtizedek óta foglalkozik Kiss András. A fogalmazványok aláírás nélküli Kölcsey-autográfok. Publikálásuk a felfedezőre vár, a leghelyesebb volna faksimilében adni őket. A fogalmazványokat annak rendje és módja szerint letisztázták, és elküldték a címzetthez, az eredeti így őrződhetett meg. Az alábbi levél formájú jelentés azonban Kölcsey által jegyzett és személyes tartalmú, akár a fenn közölt; kiválik a névtelen fogalmazványok köréből. (Fasc. 104, Act. 169, 207. oldal.)

Méltóságos Báró, Főispányi Helytartó Ur,
Tekintetes Rendek

Nemes Szathmár Vármegye' Köz-tárgyakat illető végzéseit, mellyeket Fő Szolgabíró Kölcsei Kende Zsigmond Úr, még Első Aljegyző korában, és Levél Tárnok Barsi Lencsés István Úr, közzévégzés szerént, nagy gonddal és fáradsággal a' legrégibb időktől fogva öszveszedtenek, 's mellyeknek további elrendelését a' Tekintetes Rendek kötelességembe tenni méltóztattak, szerencsés vagyok alázatos tisztelettel benyújtani.

Mivel pedig a' Tekintetes Rendeknek elmulthatatlanul szükség megtudniok,

1. Ha ezen végzések, híven 's hibátlanul vagnak e elrendelve és öszveírva?

2. Ha azok, mellyeket (mint avultakat, vagy újabb rendszabások, 's változott környümlások által semmivé lettek) kihagytam, elegendő okkal vagnak e kihagyva?

3. Ha nincsenek e még többek is kihagyandók, vagy legalább változás alá esendők?

Könyörgök bizonyos érdemes Tagoknak kinevezéséért, kik ezen parányi munkát megvizsgálják: 's a' kitett három pontra nézve a' Tekintetes Rendeket világosítsák fel, hogy a' munka elfogadhatóságáról, vagy el nem fogadhatásáról bizonyos határozás tétethessék.

Kegyességekre ajánlott mély tisztelettel maradtam

Méltóságos Báró, Főispányi Helytartó Urnak,

és a' Tekintetes Rendeknek

alázatos szolgája:

Kölcsey Ferenc

Első Aljegyző.

Nkáról, Novem 22d. 1830.

7 KÖLCSEY Ferenc *Összes művei*, III, Bp., 1960, 520.

8 Legnagyobb részük a Publico-politicorum csomóiban, később Kormányzati köztárgyak néven található, de vannak az Urbéri tárgyak, Nemesi tárgyak, Polgári egyveleg, Polgári tárgyak stb. nevű csomókban is. Ezúton köszönöm meg Kiss András nyugalmazott levéltáros munkáját, aki önzetlen tanácsaival segített eligazodni a kásahegynyi anyagban.

A kolozsvári iratok között Kölcsey országgyűlési szereplésére vonatkozik, pontosabban a beszédeinek, az üzeneteknek stb. a megformálódása szempontjából nagyon érdekes az Acte dietale 1833–1835 címzetű. Alcíme: Acte adresate deputation la dieta 1–38. Azaz a követutasítások és az operátumok egy része, amelyeket a megyéből küldtek Pozsonyba, és amelyeket később, mandátumuk lejártával a volt követek visszaszolgáltattak a megyei irattárnak. Megvannak a küldemények megszámozott borítékjai is. Mintaként közlök egyet, a többi is hasonló szövegű:

86. Nemes Szathmár Vgye Rendeitől Tekintetes Ns Nztes, és Vitézljő Költsei Költsey Ferencz Urnak T. Ns Szathmár Vgye Fő Jegyzőjének és Vásáros Naményi Eötvös Mihály Urnak Tettes Szathmár Vgye Fő Szolgabírájának, és Ország Gyűlési Követeinknek.

Hivatalból

Pozsonyba

A követutasítások és az operátumok hátsó oldalán megtalálható a dátum, hogy melyik közgyűlésből való az anyag és hogy mit tartalmaz. Ezek a rájegyzések a követektől valók, a N 1–6-ig Kölcsey autográfjai. A 26-os sorszámú az utolsó, amelyet még mindkét követnek címeznek, később már csak Eötvös Mihály a címzett. A 33-as követutasítástól kezdve az anyagokat *Szathmár Vármegye Rendei* aláírással Kölcsey maga jegyzi, immár Nagykárolyból. Nagyon érdekes például a 4-es számú egységből, amelyet az 1833. május 13-i pótoló utasítás mellékleteként küldtek meg a követeknek, Belső Szolnok és Kolozs vármegye levele Erdély és Magyarország összekapcsolása ügyében. Idézzünk egy részt, amely az unió történetét foglalja össze: „Erdély az elválás ideje alatt 150. esztendőn keresztül nemzeti benső életének előre gondoskodó némely törvényeiben szép példáit hagyta ugyan fenn; de kívülről egy idegen hatalom' önkényének vala véres lapdjája. Ki nyujtotta ugyan az elvált testvér feléje sok izben karjait, Erdély is látszott hozzája hajolni, de az összvetalálkozás' ideje még is csak 1688ra Majus 9dre maradott. 1693ban Majus 14dikén már az Alvinczi válasz 22. pontjában Erdélynél ujra a' magára fennállás' kívánsága mutatkozott. Száz esztendők' lefolyta után, midőn az 1790d. eszt. magyar ország Erdély' Törvényhatóságait a' vizonti egyesülés eránt megszóllította, mind a' három Nemzetből a' több Törvényhatóságok Követjeiket küldötték a' magyar ország Gyűlésre a' két testvér ország szorosabb egyesülése' munkájára, 's ennek vala szüleménye, hogy az Erdélyi Országgyűlésről 1791ben a' két ország' egyesülésének pontjai magyar országgal közöltettek, de azóta ezen közlésre Erdély feleletet nem kapott.” Az idézett részből és egyebek közt Kölcsey *Erdély s a Részek ügyében* című beszédéből látható, hogy a két fél másként ítéli meg azt, hogy melyik miatt nem jött létre eddig az egyesülés. Kölcsey említett beszédében utal arra, hogy „útban vagynak hozzánk több erdélyi megyék követei, hogy kérésüket megújítsák”. Ezek a megyei közgyűlésekről származó levelek is az egyesülés szándékát voltak hivatva megerősíteni.

A készülő Kölcsey-kritikai kiadás megyei és országgyűlési beszédeket közreadó kötete szempontjából a legérdekesebb⁹ a *Hivatalos Jegyzések az országos összeíráshoz* című

9 Ezt a szöveget eddig nem vette figyelembe a Kölcsey-textológia. Kiss András szolt róla Szauder Józsefnek, de ő nem kritikai kiadást készítvén, maradt az első gyűjteményes kiadás szövegénél (KÖLCSEY Ferenc *Minden munkái*, kiad. EÖTVÖS József, SZALAY László, SZEMERE Pál, VI, Pest, 1848). Ahogyan szövegki-

forrás, amely közel azonos *A szatmári adózó nép állapotáról* című Kölcsey-írással, amelyet Kende Zsigmond számára készített (Fasc. 103, Act. 2, 1829. Publico-Politicorum). Az 1829. május 18-i közgyűlés iratanyagához tartozik, amint ez szerepel is a hátoldalon. A szöveg nem Kölcsey-autográf, ahogyan a Károlyi-levéltárban, Károlyi György országgyűlési iratai között fennmaradt szöveg sem az. A két másolat kisebb eltérésektől eltekintve azonos, amelyeket a kritikai kiadás jegyzeteinek kell megvizsgálnia. A szöveg a megyei iratok között őrződött meg, és nem a Nyíregyházán található jegyzőkönyvben. Ez a tény arra enged következtetni, hogy az iratanyag tartalmazhatja még más beszédek másolatát is.¹⁰

adásában nem vette figyelembe a Károlyi-levéltárban található szöveget sem, amelyre Barta István hívta fel a figyelmét. SZAUDER Kölcsey-kiadásának megjelenetése után (1960) tanulmányban (*Kölcsey beszéde a szatmári adózó nép állapotáról* = Sz. J., *A romantika útján*, Bp., 1961, 248–287) visszatért a Kiss Andrásról – levélből, részleteiben – ismert szövegváltozat kérdésére. A teljes szöveg azonban nem volt a birtokában.

10 Az iratanyag Kölcsey-autográfjaiból Kiss András három Szatmár megye rendeihez, illetve küldöttségéhez szóló fogalmazványt átadott Szauder Józsefnek, aki KÖLCSEY Ferenc *Összes művei* III. kötetének függelékében publikálta azokat; Kiss András előzetesen az Irodalomtörténetben, 1959-ben közzétette e három írást. – Az ugyancsak a Kolozsvári Állami Levéltárban található Wesselényi-levéltárban is vannak másolatok Kölcsey országgyűlési beszédeiből. Erre a lehetőségre a budapesti Országos Levéltár mikrofilmtári anyaga alapján Szabó G. Zoltán hívta fel a figyelmemet. Köszönet érte.